

Michał Paszkowski

Rosnąca rola Azerbejdżanu w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego państw Europy Środkowej

Zbrojny atak Federacji Rosyjskiej na Ukrainę zmienił sposób postrzegania państw będących eksporterami surowców energetycznych. W przeszłości kluczową rolę w zapewnieniu dostaw ropy naftowej i gazu ziemnego do państw Europy Środkowej odgrywała Rosja, ale wojna wymusiła na państwach tego regionu potrzebę poszukiwania alternatywnych dostawców. W tych uwarunkowaniach od wielu miesięcy rośnie znaczenie Azerbejdżanu, a państwowy koncern SOCAR eksportuje na rynki państw Europy Środkowej coraz większą ilość zarówno ropy naftowej, paliw, jak i gazu ziemnego.

Dostawy ropy naftowej i paliw. Azerbejdżan jest jednym z ważniejszych producentów oraz eksporterów ropy naftowej na świecie, a średni poziom wydobywania w 2022 r. wyniósł 685 tys. baryłek dziennie (ok. 0,7% światowej produkcji). Wydobywanie ma miejsce zarówno na lądzie, jak i na Morzu Kaspijskim, a największym złożem jest Azeri-Chirag-Guneshli (ACG), z którego pochodzi ok. 75% dziennej produkcji. W Azerbejdżanie wydobywane są różne gatunki ropy naftowej, w tym m.in. Azeri Light, Azeri BTC oraz Azok, które różnią się właściwościami fizykochemicznymi. Wydobywane w tym państwie gatunki ropy naftowej mają – w porównaniu do dominującego przez lata w Europie Środkowej gatunku Urals z Federacji Rosyjskiej – mniejszą zawartość siarki oraz inną gęstość, a tym samym nie mogą w pełni stanowić zamiennika dla rosyjskiego surowca. Wydobywana w Azerbejdżanie ropa naftowa jest importowana przez wiele rafinerii na całym świecie, a eksport na rynki międzynarodowe (ok. 80% produkcji) odbywa się za pomocą trzech magistrali rurociągowych: Baku-Tbilisi-Ceyhan (Azerbejdżan-Turcja), Baku-Supsa (Azerbejdżan-Gruzja) i Baku-Novorossiysk (Azerbejdżan-Rosja), a także jednego połączenia kolejowego: Baku-Batumi (Azerbejdżan-Gruzja). Tym samym ropa naftowa z Azerbejdżanu jest dostępna zarówno w portach na Morzu Czarnym (Gruzja), jak i Morzu Śródziemnym (Turcja).

Wojna rosyjsko-ukraińska oraz sankcje Unii Europejskiej nałożone na Federację Rosyjską wymusiły potrzebę poszukiwania przez rafinerie z państw Europy Środkowej alternatywnych źródeł dostaw ropy naftowej i paliw. O ile jeszcze przed wojną import ropy naftowej z Azerbejdżanu był realizowany głównie przez rafinerie w Czechach (Litvínov) oraz Rumunii (Năvodari), o tyle w 2022 r. wzrosły dostawy tego surowca zarówno do wspomnianych zakładów (szczególnie do rumuńskiego – o 298%), jak i do innych rafinerii (m.in. w Bratysławie na Słowacji, Panczewie w Serbii i Burgas w Rumunii). W I poł. 2023 r. dostawy ropy naftowej z Azerbejdżanu wyraźnie wzrosły także do Czech – o 60% w porównaniu do 2022 r. Dodatkowo, pomimo posiadania zgody na import ropy naftowej z Federacji Rosyjskiej rurociągiem Przyjaźń, spółka MOL z Węgier podjęła pewne działania dywersyfikacyjne, sprowadzając ropę naftową ze złoża Azeri-Chirag-Guneshli (spółka jest współwłaścicielem tego złoża z udziałem 9,57%) i przerabiając ją w rafinerii w Bratysławie na Słowacji.

Obok importu ropy naftowej realizowane są też dostawy paliw z Azerbejdżanu do państw Europy Środkowej poprzez terminale paliwowe nad Morzem Czarnym. Jednocześnie część paliw pochodzi z rafinerii STAR w Izmir w Turcji, należącej do SOCAR, a spółka zaopatruje swoje stacje paliw w Rumunii (74) oraz na Ukrainie (58), a także kontrahentów z Bułgarii. Przed wojną rosyjsko-ukraińską firma SOCAR odgrywała ważną rolę na rynku detalicznym paliw na Ukrainie ([„Komentarze IEŚ”, nr 387](#)).

Dostawy gazu ziemnego. Azerbejdżan jest istotnym partnerem dla państw Unii Europejskiej także pod względem importu gazu ziemnego. Od 2007 r. państwo to jest eksporterem gazu ziemnego, co było możliwe w efekcie oddania do eksploatacji złoża Shah Deniz, zlokalizowanego na szelfie w południowej części Morza Kaspijskiego. Obecnie eksport surowca jest realizowany gazociągiem South Caucasus Pipeline (SCP), który umożliwia dostawy gazu ziemnego z Azerbejdżanu przez Gruzję do Turcji, a następnie poprzez gazociągi TANAP (Trans-Anatolian Natural

Gas Pipeline) i TAP (Trans Adriatic Pipeline) do Europy. Dzięki funkcjonowaniu interkonektorów łączących Grecję z Bułgarią są możliwe dostawy surowca do państw Europy Środkowej. W 2022 r. wydobycie gazu ziemnego w Azerbejdżanie kształtowało się na poziomie 34,1 mld m³, z czego istotna część eksportu trafiła do Europy. Jednym z elementów kooperacji pomiędzy UE a Azerbejdżanem było zawarcie w lipcu 2022 r. umowy o współpracy, zakładającej niemalże podwojenie dostaw do państw UE – z poziomu 12 mld m³ w 2022 r. do 20 mld m³ w 2027 r.

W Europie Środkowej kluczowym partnerem Azerbejdżanu pozostaje Bułgaria, która posiada kontrakt na dostawy gazu ziemnego na poziomie 1 mld m³ rocznie gazociągiem IGB (interkonektor Grecja-Bułgaria). Umowa pokrywa ponad 30% krajowego zapotrzebowania na gaz ziemny. Równocześnie jednak firma Bulgargaz często kupuje surowiec w ramach nominacji dziennych i miesięcznych, co powoduje, że w niektórych okresach surowiec z Azerbejdżanu pokrywa nawet 75% konsumpcji. Z uwagi na znaczenie Bułgarii dla rynku państw Europy Środkowej, pod koniec kwietnia 2023 r. firma SOCAR otworzyła swoją siedzibę w Sofii. Elementem zwiększenia dostaw gazu ziemnego do Europy Środkowej poprzez Bułgarię jest inicjatywa budowy korytarza gazowego Solidarity Ring (STRING). Pod koniec kwietnia 2023 r. doszło do podpisania memorandum o współpracy spółek energetycznych z Azerbejdżanu (SOCAR), Bułgarii (Bulgartransgaz), Rumunii (Transgaz), Węgier (FGSZ) oraz Słowacji (Eustream) w sprawie budowy tego korytarza ([„Komentarze IEŚ”, nr 864](#)).

Zapewnienie dostaw gazu ziemnego z Azerbejdżanu jest także coraz istotniejsze dla Węgier i Serbii. Oba państwa kontynuują import surowca z Federacji Rosyjskiej, jednakże rozważają możliwość dywersyfikacji źródeł oraz kierunków dostaw gazu ziemnego. W tym kontekście trwają rozmowy pomiędzy Węgrami a Azerbejdżanem w sprawie dostaw surowca (100 mln m³) oraz możliwości jego magazynowania (50 mln m³) do końca 2023 r. Także Serbia prowadzi dialog, który dotyczy zakupu gazu ziemnego (300-400 mln m³) z Azerbejdżanu. Dostawy miałyby być realizowane poprzez interkonektor Serbia-Bułgaria (Niš-Dimitrovgrad) o zdolnościach przesyłowych wynoszących 1,8 mld m³ rocznie ([„Komentarze IEŚ”, nr 915](#)).

Wnioski

- Azerbejdżan odgrywa ograniczoną rolę w kwestii dostaw ropy naftowej do rafinerii w państwach Europy Środkowej, co wynika ze specyfiki funkcjonujących tu zakładów (koncentracja na gatunkach porównywalnych do Urals). W tych uwarunkowaniach w dalszym ciągu można przewidywać, że głównie ropa naftowa o właściwościach fizyko-chemicznych zbliżonych do gatunku Urals (np. surowiec z Arabii Saudyjskiej, Iraku, Iranu) może stanowić odpowiedni zamiennik dla ropy naftowej z Federacji Rosyjskiej.
- Dla bezpieczeństwa energetycznego państw Europy Środkowej znaczenie Azerbejdżanu wynika przede wszystkim z możliwości importu gazu ziemnego z tego państwa. Przed wojną rosyjsko-ukraińską wiele państw tego regionu było uzależnionych od importu surowca z Federacji Rosyjskiej. Wprowadzone sankcje oraz działania na rzecz zmiany struktury dostaw gazu ziemnego powodują, że obok importu gazu ziemnego w formie skroplonej (LNG) bardzo ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego może odegrać Azerbejdżan. Obecnie istnieje odpowiednia infrastruktura (interkonektor IGB) lub są realizowane projekty (budowany interkonektor Serbia-Bułgaria), które umożliwiają dostawy z tego kierunku.
- Kluczowym aspektem realizacji umowy o współpracy z UE będzie odpowiedni wzrost wydobycia gazu ziemnego w samym Azerbejdżanie, gwarantujący dostawy na poziomie 20 mld m³ rocznie do państw wspólnoty. Co ważne, wzrost eksportu gazu ziemnego przez Azerbejdżan do Europy będzie wymagał przede wszystkim inwestycji w zagospodarowanie złóż, co może się okazać procesem długotrwałym. W tym względzie planowane jest uruchomienie produkcji surowca ze złóż i obszarów podmorskich już rozpoznanych, a więc Shafag-Asiman, SWAP (Shallow Water Absheron Peninsula), Dostluk czy III faza Shah Deniz, ale od ostatecznej decyzji inwestycyjnej (FID) do zagospodarowania złoża mija co najmniej 4-5 lat. Co ważne, w trzech ostatnich projektach swoje udziały posiada firma Lukoil PJSC z Rosji, która może blokować realizację inwestycji. Jednocześnie zwiększenie dostaw poprzez gazociąg TANAP, a następnie TAP będzie wymagać znacznych środków finansowych, także na zwiększenie mocy przesyłowych (np. tłocznie), a być może nawet na budowę kolejnych nitek tych gazociągów.